

ЛІТЕРАТУРА

1. *Алексеева Л.Е.* Принципы интерактивного подхода к обучению профессионально ориентированному английскому языку. Электронный ресурс. <http://www.phil.ru>.
2. *Берлинская Л.О.* Ключевые компетенции в подготовке учителей в Германии / Берлинская Л.О. // Наукові записки РДГУ. 2007. – С. 36.
3. *Болотов В.А.* Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В.А. Болотов, В.В. Сериков // Педагогіка. 2003. – С. 10.
4. *Interaktive Kompetenz und interaktives Handeln: electricity source Projekt Klimaschutz, Institut für Psychologie. / Friedemann P.* www.nordlicht.uni-kiel.de/.../22.htm.
5. *Lustig M.W., Koester J.* Intercultural Competence. Interpersonal communication across cultures. Fourth Edition.- Boston, 2003.
6. *Проконова М.В.* Межкультурные детерминанты развития интерактивной компетенции. Электронный ресурс tl-ic.kursksu.ru/pdf/003-12.pdf.
7. *Равен Дж.* Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация/ Пер. с англ.- М., "Когито-Центр", 2002. – 396 с.
8. *Richard- Amato P.A.* Making It Happen. Interaction in the Second Language Classroom. From Theory to Practice. Second Edition.- Longman, 1996.
9. *Рубцова А.В.* Продуктивная лингводидактическая технология как средство реализации продуктивного подхода в профессиональном иноязычном образовании. Электронный ресурс. <http://www.emissia.org/offline/2011/1633.htm>.
10. *Сафонова В.В.* Социокультурный подход к обучению иностранным языкам. – М.: Высш. шк., Амскорт интернэшнл, 1991.
11. *Хуторской А.В.* Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы// Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58-64.

Подано до редакції 18.02.13

УДК 373+37.02

М. В. Скоромна

РОЛЬ КУЛЬТУРИ ПОЧУТТІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Стаття присвячена розгляду ролі культури почуттів у професійній діяльності вчителя, визначенню сутності понять "культура почуттів учителя", "емоційна культура вчителя", доведенню необхідності формування культури почуттів у майбутніх учителів під час їхнього навчання у вищому педагогічному навчальному закладі.

Ключові слова: культура почуттів, емоційна культура, емоційна сфера, майбутні учителі.

Постановка проблеми. Одним із важливих аспектів сучасної професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя є виховання культури почуттів, оскільки успішність професійної діяльності вчителя багато в чому залежить від позитивної емоційної сфери, яку повинен він створити. З огляду на це, з-поміж необхідних якостей педагога як професіонала важливе місце посідає досвід його переживань, пов'язаних із ставленням явищ суспільного життя, процесу пізнання і можливості використати цей досвід з метою виховання, захопити учнів своїм ставленням до предмета, який він викладає. Учителю повинен уміти аналізувати емоційне життя учнів на підставі цілісної картини їхньої поведінки й окремих емоційних проявів, уміти знаходити правильні шляхи для потрібного впливу на особистість, урахувавши її індивідуальність та неповторність [7]. Зауважимо, що в умовах, коли рівень культури в суспільстві взагалі та в педагогічному середовищі зокрема, досить низький, постає питання виховання і формування нової особистості майбутнього вчителя, який має високий рівень культури почуттів як складової професійно-педагогічної культури. Отже, формування культури почуттів є важливим напрямом у професійно-педагогічній підготовці майбутнього учителя. Натомість, незважаючи на

те, що різні аспекти формування професійно-педагогічної культури вчителя постійно привертають увагу науковців, культура почуттів учителя в педагогічній літературі висвітлена недостатньо, зазначена проблема досліджувалася фрагментарно й опосередковано – в межах загальної культури вчителя (О. Киричук, Р. Хмелюк та ін.).

Аналіз останніх публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що науковцями переважно досліджуються зміст, механізми, тенденції та умови формування окремих складових професійної культури, зокрема: духовної культури (С. Артамонова, І. Бех, Б. Братусь, В. Зінченко, Б. Нечипоров, Н. Щуркова та ін.), методологічної (І. Зязюн, І. Ісаєв, П. Кабанов, В. Краєвський, В. Сластенін, В. Тамарін, О. Ходусов, Є. Шиянов та ін.), організаційної (А. Бетуганов, Е. Дроздовский, А. Єгоршин, В. Єршов, Е. Захарченко, В. Катков, С. Кульневич, А. Мудрик, А. Мурашов, В. Спивак, І. Тюріна, Н. Щуркова та ін.), комунікативної (В. Андрущенко, О. Арнольд, Л. Коган, М. Михальченко, О. Мудрик та ін.), інформаційної (О. Єршов, М. Жалдак, В. Мельник, Н. Мінаков, Н. Морзе, Л. Петухова, Е. Семенюк та ін.), валеологічної (О. Адєєва, В. Колбанов, В. Нестеренко, Л. Татарнікова, Н. Тригуб, О. Філіп'єва та ін.), культури здо-

ров'я (В. Бароненко, Н. Бірюков, І. Брехман, Е. Вайнер, М. Віленський, І. Глинянова, Б. Долинський, І. Ільїна, В. Ірхіна, В. Колбанов, С. Лебедченко, В. Магін та ін.) тощо. Натомість культура почуттів майбутніх учителів як складової професійної культури не знайшла належного відображення в педагогічній літературі.

Мета статті полягає в аналізі сутності культури почуттів учителя як складової частини його загальної культури та визначенню її ролі у професійній діяльності.

Основний виклад матеріалу. Історія розвитку педагогічної думки підтверджує, що висока культура – необхідна умова успішної педагогічної діяльності викладача. Оскільки категорія "професійна культура", на думку В. Кравцова, характеризує особистість учителя з точки зору розгляду певної сукупності особистісних якостей та характеристик з позицій цілісності професійного розвитку, розгляд цілісного процесу професійного становлення особистості вчителя із культурологічних позицій, з урахуванням надбань суміжних наук соціально-гуманітарного профілю, безумовно сприятиме подоланню актуальних проблем сучасної професійної освіти педагогічних працівників, а саме – оптимізації формування наукового світогляду та фахової компетентності вчителя в умовах глобалізації наукового і освітнього життя та інформаційної кризи, ефективного розвитку професійно значущих видів особистісної культури (комунікативної, розумової праці, моральної, методологічної тощо). Крім того, продовжує вчений, вдосконалення якості професійної культури вчителів призведе до інтенсифікації виховних впливів професійного субкультурного середовища, що є необхідною передумовою ефективності функціонування цілісного освітньо-виховного простору [2, с. 43].

Врахування досліджень особливостей формування професійної культури вчителів у науково-педагогічній літературі, змісту та основних напрямів педагогічної діяльності, дозволило В. Кравцову виокремити у структурі такі її складові, як: методологічну культуру (професійний світогляд), педагогічну культуру, систему професійних знань, систему професійних умінь та навичок (педагогічну майстерність), комунікативну культуру, педагогічні здібності, механізми соціокультурної самоідентифікації (способи оволодіння ролями, установками та приписами професійної субкультури, професійне самоусвідомлення, спрямованість на професійне самовдосконалення та поширення передового педагогічного досвіду) [2, с. 44]. Цілком погоджуючись із запропонованою структурою, зауважимо, що науковець не зосереджує уваги на культурі почуттів, як важливої складової професійної культури вчителя.

Зазначимо, що науковцями здебільшого розглядається проблема емоційної культури особистості майбутніх фахівців (Б. Додонов, Л. Кондрашова, Л. Сбітнева, Л. Соколова, В. Сухомлинський, О. Чебикін ін.).

Так, психологічні механізми і умови формування культури емоцій студентів вищих технічних закладів освіти розглядалися С. Колот, проблема формування

емоційності педагогічної діяльності майбутніх учителів була предметом досліджень Л. Страхової, формування емоційної культури майбутніх учителів музики вивчала І. Могілей.

Формування емоцій людини – важлива умова розвитку її як особистості. Зважаючи на те, що вчитель насамперед повинен бути високо освіченою, інтелектуальною і культурною особистістю, то, на думку науковців (В. Поліщук, О. Чебыкин), необхідно формувати емоційну культуру у майбутніх учителів у ході їхньої професійно-педагогічної підготовки. Це підтверджують і дослідження (С. Макшаков, О. Саннікова та ін.), в яких визначається негативна тенденція стосовно емоційної культури молодого покоління на рівні підвищеної тривожності, агресивності, емоційної сензитивності, емпатії. Вважаємо, що однією з причин такого стану в суспільстві є недостатня увага до культури взагалі і до емоційної культури зокрема.

Емоційна культура – усвідомленість емоцій і почуттів як цінності особистості, що забезпечує кращий розвиток психологічних та загальнолюдських якостей, розуміння свого "Я", краще засвоєння особистісних вмінь та навичок, і як результат, розвиток особистості на якісно новому рівні. В. Рибалка розуміє емоційну культуру особистості вчителя як складову загальної професійної психологічної культури особистості працівника. Вона базується на свідомому засвоєнні і реалізації спеціальних психологічних знань, умінь, навичок, здібностей до психологічної діяльності як найвищих цінностей у ситуаціях, що потребують актуалізації глибинних особистісних ресурсів фахівця [4, 121].

Емоційна культура вчителя, зауважує О. Корміло, відображає рівень професійної майстерності, емоційну зрілість особистості та впливає на імідж педагога. У ній повинні бути присутні педагогічний такт, самоконтроль емоційного стану і зовнішньої експресії, емпатійні якості особистості. У результаті позитивного, емпатійного ставлення з боку вчителя формується адекватна самооцінка дитини, відбувається профілактика конфліктних ситуацій і стресових станів учителя і учня у процесі навчання [1].

Наголошуючи на значущості емоційного фактора у професійно-педагогічній підготовці студентів вищих навчальних закладів, І. Могілей емоційну культуру майбутнього вчителя визначає як складне особистісне утворення, що включає в себе здатність адекватно виявляти, регулювати, оцінювати власні емоції, розуміти переживання, враховуючи емоційний стан своїх учнів і навчати їх способів емоційної саморегуляції поведінки й керівництва настроєм інших людей [3, с. 45].

Цю думку продовжує Т. Шевчук, яка акцентує на тому, що особливість професійної діяльності педагога потребує від нього сформованості емоційної культури, культури моральних почуттів, які необхідні йому для регулювання стосунків з колегами, учнями, їхніми батьками. Особливо важливим, продовжує автор, є вміння відчутти виховання, розташувати до себе, створити сприятливе емоційне тепло для його розвитку.

Оскільки педагог є "довіреною особою" суспільства в переданні соціального досвіду молодому поколінню, тому він повинен прагнути чесно, сумлінно і творчо виконувати свої професійні обов'язки [7].

Оскільки емоції є проявом почуттів особистості, можна говорити про важливість формування культури почуттів як більш широкого поняття емоційної культури. Культура почуттів і шляхи її формування у дітей різних вікових ступенів досліджувалися Л. Коваль, Т. Коненко, О. Лук, Г. Шевченко та ін. Психологічний аспект культури почуттів розглядали Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, В. Віллонас, С. Рубінштейн, П. Якобсон.

Важливим аспектом професійної діяльності вчителя є педагогічне спілкування, особливістю якого, зауважує Т. Шевчук, виступають емоційно-почуттєві відносини, що складаються між суб'єктами навчально-виховного процесу, а також взаємність, яка передбачає безпосередній відгук на думки і почуття співрозмовника. Емоційний контакт між учасниками педагогічного спілкування має широкий діапазон проявів моральних почуттів і станів, що включає співпереживання, співчуття, жаль, участь, згоду, довіру, взаємне розташування, доброзичливість, чуйність тощо. Уміння виявляти у спілкуванні цей спектр моральних почуттів характеризує рівень розвиненості духовно-моральної культури вчителя. Недолік сердечності, довіри у стосунках зі спричиняє емоційну роз'єднаність, недовіру, нерідко ворожість. Відтак культура почуттів характеризується здатністю особистості цінувати і поважати почуття іншої людини, ставитися до них з увагою, а також здатністю до співпереживання, вміння поділитися з іншими близькими людьми своїми переживаннями [7].

Для виховання культури почуттів, продовжує науковець, важливе значення має і стиль взаємовідносин. Учитель повинен постійно вдосконалювати свій

духовний потенціал, нейтралізувати негативні емоції, культивуєючи позитивні, високі почуття, надихаючи на добро, формуючи позитивні емоції учнів через красу думок, словесну красу, художньо-естетичну цінність, оскільки вони мають у собі потенціал інтелектуальної радості, моральної естетичної краси і задоволення, здійснюючи особливий вплив на виховання культури почуттів особистості [7].

На підставі проведення пілотажного дослідження, було з'ясовано, що більшість студентів – майбутніх учителів – ототожнюють поняття "почуття" й "емоції" (83 %), деякі з них (12 %) вважають, що емоції є властивими для кожної людини, а почуття "можуть бути, а можуть і не бути". Стосовно ролі емоційної культури і культури почуттів у професійній діяльності вчителя, думки студентів розділилися. 53 % респондентів зазначили, що професія вчителя насичена різноманітними ситуаціями, а тому він повинен вміти правильно виявляти свої почуття через емоції, 34 % студентів вважають, що вчитель не повинен виявляти ніяких емоцій, оскільки це відволікає від навчального процесу, 13 % майбутніх учителів не дали відповіді на це запитання. На підставі вищезазначеного, можемо стверджувати, що у студентів наявні досить поверхові знання щодо понять "емоційна культура" та "культура почуттів", а також вони недостатньо усвідомлюють роль сформованості культури почуттів у майбутній професійній діяльності.

Підсумовуючи, доходимо **висновку**, що під час навчання у вищому педагогічному навчальному закладі необхідно формувати культуру почуттів у майбутніх учителів, що дозволить їм здійснювати навчання і виховання учнів на високому професійному рівні. Для того, щоб розробити методiku формування зазначеного феномена, необхідно визначити компонентну структуру культури почуттів майбутніх учителів, що є **перспективою наших подальших досліджень**.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Кормило О. М.* Емоційна культура сучасного вчителя: матеріали регіонального науково-практичного семінару ["Формування професійної культури вчителя в контексті інтеграції України в європейський освітній простір"] / за ред. проф. Терещука Г. В. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007. – С.28-30.
2. *Кравцов В.О.* Особливості соціально-професійного розвитку особистості майбутнього вчителя / Кравцов В.О. // Науково-методичний бюлетень кафедри педагогіки: проблеми особистості / За ред. докт. пед. н, проф. В.В.Радула. – Кіровоград: ТОВ "ІМЕКС-ЛТД", 2006. – С. 42-53.
3. *Могилей И.В.* Формирование эмоциональной культуры будущих учителей музыки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / И.В. Могилей. – Кривой Рог, 2000. – 202 с.

4. *Рибалка В.В.* Психологія розвитку творчої особистості: [навчальний посібник] / В.В.Рибалка. – К., 1996. – 159 с.

5. *Сухомлинський В.О.* Виховання і самовиховання / Сухомлинський В.О. // Вибрані твори в 5-ти т. – К., 1977. – Т.5.

6. Формування професійної культури вчителя в контексті інтеграції України в європейський освітній простір: матеріали регіонального науково-практичного семінару за ред. проф. Терещука Г.В. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2007. – 177 с.

7. *Шевчук Т. О.* Культура почуттів викладача як важливий фактор виховання студентів. – http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2005_8_2/doc_pdf/shevchyk.pdf.

Подано до редакції 23.01.13